

Rapport 2009:13 R

Hur har det gått?

En sammanställning av Högskoleverkets
utvärderingsverksamhet 2008

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Hur har det gått?

En sammanställning av Högskoleverkets utvärderingsverksamhet 2008

Utgiven av Högskoleverket 2009

Högskoleverkets rapportserie 2009:13 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Carl Sundström (redaktör),**

Åsa Ekberg, Jana Hejzlar, Eric Lindesjö samt Joakim Palestro

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: 08 Tryck AB, Bromma, juni 2009

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Nationellt system för kvalitetssäkring 2008	9
Granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete	9
Utvärderingar av utbildningar	10
Examensrättsprövningar	24
Utmärkelse till framstående utbildningsmiljöer	26
Tematiska studier och utvärderingar	27
Särskilda regeringsuppdrag	30
Metodutveckling	33
Nationellt system för kvalitetssäkring under revidering	33
Kvalitet i e-lärande	34
Kvalitetskonferensen	35
Internationella aktiviteter	36

Förord

År 2008 har varit ett verksamhetsår fyllt av intressanta arbetsuppgifter och utmaningar för Högskoleverket och högskolesektorn. Regeringens uppdrag till Högskoleverket i regleringsbrevet är omfattande, och jag bedömer att vi med god marginal har uppnått de uppsatta målen för verksamheten. Utöver de i regleringsbrevet givna uppdragen, vill jag särskilt lyfta fram några andra viktiga frågor som vi fortfarande arbetar med.

Det har förekommit debatt kring, och kritik av, Högskoleverkets nya system för utvärderingar. Sveriges universitets- och högskoleförbund har i en rapport kritiserat verkets utvärderingar. En stor del av denna kritik gäller den tidigare utvärderingscykeln, men har implikationer även på den innevarande. Kritiken har inneburit ett fortsatt internt utvecklingsarbete, men också en fortsatt förankringsdiskussion med företrädare för universitet och högskolor. Detta har skett parallellt med genomförandet av ett stort antal utbildningsutvärderingar och granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete.

Under 2008 har verket, tillsammans med företrädare för Sveriges universitets- och högskoleförbund, Sveriges förenade studentkårer och Utbildningsdepartementet, arbetat i en arbetsgrupp som har tagit fram ett förslag till kvalitetsindikatorer som skulle kunna ligga till grund för ett nytt resurstilldelningssystem för högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå. Grundläggande principer för ett sådant system ska presenteras i den kommande högskolepropositionen. Om riksdagen beslutar att anta förslaget kommer det att få konsekvenser för den fortsatta utvärderingsverksamheten. Men oberoende av utfallet har Högskoleverket i uppdrag att genomföra utvärderingar av utbildningar på samtliga tre nivåer, inklusive forskarnivån, i enlighet med de krav som gör att verket inom EU och i övriga världen accepteras som den kvalitetsgranskande myndigheten av högre utbildning i Sverige. Det är ett uppdrag som vi ser som mycket viktigt och tar på största allvar.

Anders Flodström
Universitetskansler

Sammanfattning

Högskoleverkets utvärderingsverksamhet under 2008 har präglats av införandet av det nya kvalitetsgranskningssystemet efter 2007. Vissa delar har löpt bra medan andra har haft svårare att finna sina former. Kvalitetsarbetsgranskningarna, som Högskoleverket redan i två omgångar genomfört vid flertalet lärosäten under perioden 1995–2002, ska nu i en tredje omgång genomföras vid samtliga lärosäten. Efter det första året har denna granskning på ett bra sätt funnit sin form och löper nu på för de resterande 40 lärosätena fram till och med 2012.

De aspekter som tillämpats är de som utarbetats av The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Bedömningen av lärosätenas kvalitetsarbete görs enligt en tregradig skala, där vitsordet A står för mycket gott kvalitetsarbete och C för ett otillfredsställande kvalitetsarbete. Under 2008 har nio lärosäten blivit utvärderade och endast ett, Mälardalens högskola, fick högsta betyg. Tre lärosäten, Karlstads universitet, Malmö högskola och Örebro universitet, fick underkänt betyg, med krav om att inkomma med en handlingsplan inom ett år för att redovisa hur de konstaterade bristerna ska åtgärdas. Under 2009 genomförs kvalitetsarbetsgranskningar vid sex universitet och åtta högskolor.

Under 2008 har verket genomfört 298 granskningar av utbildningar på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Det är första gången verket har utvärderat huvudområden (istället för huvudämnen) på grundnivå och avancerad nivå mot de krav som ställs i den nya examensordningen. Det nya systemet för utbildningsutvärdering har lidit av metodproblem. Utfallet är ändå acceptabelt och erfarenheterna ska tillvaratas i förändringsarbetet inför det nya systemet för utbildningsutvärderingar som ska introduceras till 2010. På grund av problemen valde verket att senarelägga 2009 års utvärderingar med ett år. Det innebär att de utbildningar som enligt den fastlagda sexårscykeln skulle utvärderas 2009, istället får inleda det nya utvärderingssystemet 2010.

Under 2008 har uppföljning gjorts av över 30 utbildningar vars examensrätter ifrågasatts våren 2007. 16 av dessa examensrätter drogs in efter att de sakkunniga underkänt redogörelserna för vidtagna åtgärder. Det är värt att notera att under hela den första sexårscykeln av utbildningsutvärderingar, 2001–2007, drog Högskoleverket endast in två examensrätter.

För *Utmärkelsen framstående utbildningsmiljöer* har sedan introduktionen 2007 totalt tolv miljöer granskats, med mycket högt ställda krav. Språket i prövningsprocessen är engelska, och granskning och prövning görs av internationellt rekryterade generalister och experter. Under 2008 delades två utmärkelser ut.

Tematiska studier, som har ersatt de tidigare tematiska utvärderingarna, utgör ett nytt inslag i kvalitetssäkringssystemet. De två studier som hittills genomförts, *Frihetens pris – ett gränslöst arbete* (Högskoleverkets rapportserie 2008:22 R) och *Förkunskaper och krav i högre utbildning* (publiceras 3 juni 2009), visar på behovet av att då och då djupare analyser den information som återkommer i utvärderingarna. Att lärarna på universitet och högskolor har en stressad arbetsituation, orsakad av mer heterogena studentgrupper med större spridning i förkunskaperna, är något som verket konstaterat i otaliga utvärderingsrapporter. Å andra sidan har studenterna i flera utvärderingar lyft fram att kraven är för låga och att de i ganska stor omfattning kan arbeta vid sidan om heltidsstudier. I de tematiska studierna problematiseras dessa motsägelsefulla bilder och en diskussion förs om eventuella orsaker samt om behovet av åtgärder för framtiden.

Nationellt system för kvalitetssäkring 2008

Granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete

Under perioden 1995–2002 genomförde Högskoleverket två granskningsomgångar av kvalitetsarbetet vid 33 av landets universitet och högskolor. Då lärosätena under dessa år var i en uppbyggnadsfas av sina kvalitetsarbeten var dessa granskningar i hög grad utvecklingsinriktade. Under perioden 2008–2012 återupptas denna granskning på nytt till att omfatta sammanlagt 49 lärosäten. Då lärosätena nu förutsätts ha byggt upp sina system för kvalitetssäkring får denna granskningsomgång ett större fokus på resultatet av kvalitetsarbetet.

Granskningen under 2008 omfattade följande nio lärosäten: Högskolan i Jönköping, Högskolan i Kalmar, Karlstads universitet, Malmö högskola, Mittuniversitetet, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Växjö universitet och Örebro universitet. Den bedömargrupp som har granskat kvalitetsarbetena har som utgångspunkt för sina bedömningar tillämpat de sju aspekter för kvalitetsarbete som utarbetats av The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Inför granskningen fick bedömargruppen även ett uppdrag att formulera och utveckla tydligare kriterier till varje aspekt utöver de beskrivningar som redan getts. Bedömargruppen kom dock fram till att det inte var lämpligt att formulera ytterligare hårt preciserade kriterier som kan låsa lärosätet till en enda modell för kvalitetsarbete. Lärosätena ska i stället skapa det system som bäst passar den verksamhet man bedriver vid det egna lärosätet.

Bedömningarna har skett efter tre nivåer A, B och C, där A och B är godkända nivåer och C är en underkänd nivå som kräver ett åtgärdsprogram från lärosätet efter ett år. För att uppnå den högsta nivån krävs att lärosätet kan uppvisa en systematik i sitt kvalitetsarbete med en kontinuerlig förbättring av sin verksamhet. Resultatet från den första omgången av de nio lärosätena visade att endast ett lärosäte, Mälardalens högskola, uppnådde den högsta nivån. Tre lärosäten, Karlstads universitet, Malmö högskola och Örebro universitet bedömdes ha nivån C. Resterande fem lärosäten uppnådde nivå B. De lärosäten som uppnådde nivå B kan i flera fall visa på att man har ett kvalitetsarbete som närmar sig eller är nära att uppnå en systematik.

Ett bristande kvalitetsarbete behöver inte innebära en svag kvalitet på utbildningarna. Kvaliteten på dessa kan upprätthållas av enskilda kvalitetsinsatser vid de olika utbildningsenheterna vid lärosätet. Bristen på en systematik riskerar dock att ledningen inte får full kännedom om verksamheten vid lärosätet och som en följd av detta ej kan optimera sin verksamhet utifrån de givna förutsättningarna.

En direkt jämförelse med de två första omgångarna 1995–2002 är svår att göra. Att andelen lärosäten med ett fullt utvecklat systematiskt kvalitetsarbete inte är större i denna omgång än i de tidigare är dock slående. Det finns dock många tecken på att synen på behovet av ett utvecklat kvalitetsarbete har förändrats. Bolognaprocessen tycks i många fall ha fungerat som en katalysator för arbetet med lärosätesövergripande frågor, däribland kvalitetsarbete. Den bild som även framkommit vid platsbesöken är lärosätenas insikt om behovet av ett bra kvalitetsarbete. De kommande granskningarna får utvisa om andelen lärosäten med välutvecklat system för kvalitetsarbete är större än tidigare. Under våren 2009 utvärderas universiteten vid Göteborg, Linköping, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala.

Bedömargruppen i denna utvärdering har haft representation från Finland, Danmark och Norge. Hur nivån på kvalitetsarbetet vid de svenska lärosätena står sig i ett nordiskt perspektiv är dock ännu för tidigt att uttala sig om. Systemen för utvärdering skiljer sig åt i de nordiska länderna. I Finland utvärderar man enbart kvalitetsarbetet. I Norge lägger man den största tyngden på att granska kvalitetsarbetet före utbildningsutvärderingar. Norge har även ett sanktionsinstrument för bristande kvalitetsarbete genom att lärosätet inte får inrätta nya utbildningar om kvalitetsarbetet inte blir godkänt. Sverige saknar helt ett motsvarande sanktionsinstrument.

Utvärderingar av utbildningar

I det nya systemet för kvalitetssäkring som påbörjades 2007 sker utbildningsutvärderingarna i flera steg. I det första steget publiceras nationella bilder av utbildningarna inom de utvärderade huvudområdena. I nästa steg fattas beslut om vilka utbildningar som blir föremål för fördjupad granskning med platsbesök. Den fördjupade granskningen utmynnar i beslut om huruvida lärosätets examensrätt för utbildningen ska ifrågasät-

tas eller inte.¹ Vid ett ifrågasättande ges man vid berört lärosäte ett år på sig att åtgärda de påpekade bristerna. Därefter fattar Högskoleverket beslut om examensrätten.

Inom ramen för de nationella bilderna har totalt 298 utbildningar på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå varit föremål för granskning under 2008.² Ytterligare ett antal granskningar har fullföljts fram till maj 2009.³

Bedömare

Högskoleverket lägger stor tonvikt vid sammansättningen av grupperna med bedömare. De ska ha gott anseende och legitimitet i sektorn samt ha personlig integritet. Den internationella kompetensen garanteras dels genom att experter från andra länder anlitas, dels genom att de svenska experterna har internationella erfarenheter. Högskoleverket utser bedömargrupperna.

För bedömningen av utbildningsspecifika frågor inom de nationella bilderna har Högskoleverket under 2008 anlitat 27 ämnesexperter. Dessutom har åtta företrädare för yrkeslivet, s.k. avnämare, medverkat inom ett antal av utvärderingarna.⁴

Granskningen av lärosätenas kvalitetsarbete har gjorts av tio bedömare, varav sju sakkunniga, en avnämare och två studentrepresentanter.

Sammanlagt under 2008 har Högskoleverket alltså anlitat 45 bedömare. Av dessa var 17 kvinnor och 26 män. Nästan hälften av bedömarna, 20 stycken, var verksamma utanför Sverige.

-
1. Högskoleverkets beslut om fördjupade granskningar för respektive huvudområde finns publicerade på myndighetens webbplats www.hsv.se.
 2. Avser granskning av utbildningarna i: *idé- och lärdoms historia* (Högskoleverkets rapportserie 2008:34 R), *religionsvetenskap och teologi* (Högskoleverkets rapportserie 2008:41 R), *filosofiområdet* (Högskoleverkets rapportserie 2008:42 R), *socialantropologi och kulturantropologi* (Högskoleverkets rapportserie 2008:44 R), *kulturvård och ABM-området* (Högskoleverkets rapportserie 2008:45 R), *etnologi* (Högskoleverkets rapportserie 2008:46 R) samt *historia* (Högskoleverkets rapportserie 2008:47 R).
 3. Avser granskning av utbildningarna i: *antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi* (Högskoleverkets rapportserie 2009:4 R), *kulturvetenskap och barnkultur* (Högskoleverkets rapportserie 2009:6 R) och *arkeologi* (Högskoleverkets rapportserie 2009:9 R).
 4. Vid de fördjupade granskningarna med platsbesök har studentrepresentanter medverkat i bedömargrupperna.

Nationella bilder

Antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi

Utvärderingen omfattar tre lärosäten. I rapporten framgår att utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv har ambitiösa kurs-/lärandemål och att kursernas litteraturlistor är omfattande. Expertgruppen ställer sig frågan om inte kraven på studenterna är alltför högt ställda. De menar att ämnet har en ansenlig bredd och ett betydande värde som bildningsämne men att detta också innebär att studenterna kan få svårt att tillgodogöra sig stoffet med rimliga anspråk på ämnesmässig fördjupning.

Experterna förordar att arkeologins dominans inom ämnesområdet ses över och att de klassiska språkens ställning stärks. Samma slutsats drogs av den bedömaregrupp som utvärderade utbildningen år 2002.

Lärsituationen är inte helt tillfredsställande vid något av de granskade lärosätena. Det är särskilt på forskarnivå som situationen är problematisk vid ett par av lärosätena. Ett annat problem på forskarnivå såväl i antikens kultur och samhällsliv som i egyptologi är att doktoranderna är så få. Det gör att doktorandseminarierna kan bli svåra att upprätthålla.

I egyptologi har lärsituationen varit otillfredsställande under en längre tid. Intrycket är att fakultetens påbörjade åtgärder för att förbättra villkoren för egyptologin kommer att leda till så pass stora förändringar att det för expertgruppen i nuläget är svårt att uttala sig om utbildningens kvalitet.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid två lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts kvaliteten i utbildningen i antikens kultur- och samhällsliv på forskarnivå vid Göteborgs universitet.

Arkeologi

Utvärderingen omfattar åtta lärosäten och inkluderar huvudområdena arkeologi, arkeologi och antikens historia, laborativ arkeologi, osteologi, osteoarkeologi och miljöarkeologi. Dessutom ingår följande forskarutbildningsämnen: arkeologi, laborativ arkeologi, miljöarkeologi, osteoarkeologi, historisk arkeologi, samt antikens kultur och samhällsliv.

Utbildningarna inom arkeologi håller över lag en god kvalitet. Lärar-kompetensen och forskningsanknytningen är generellt sett väl tillgodosedda på samtliga nivåer.

Arkeologin har sedan utvärderingen 2002 blivit alltmer mångfacetterad och komplex. Detta kräver att utbildningarna ger studenterna kunskaper och förståelse för disciplinens utveckling och huvudmetoder.

Olika lärosäten avviker alltmer från varandra när det gäller synen på vad studenterna behöver lära sig under utbildningen. I rapporten lyfter experterna särskilt fram att en kombination av baskunskaper och olika lokalspecifika ämnesval är centralt för disciplinens utbildningar och framtida utveckling. Ett regionalt fokus måste sättas in i ett sammanhang av en bredare internationell förståelse av det förflutna.

Tillgången på handledare är generellt sett god i forskarutbildningen men varierar mellan lärosätena.

Nordiska forskarskolan i arkeologi (*Nordic Graduate School in Archaeology*) är högt värderad och fyller ett behov när det gäller att utöka och förbättra kursutbudet på forskarnivå. Ett utökat samarbete mellan lärosätena och de olika arkeologiska disciplinerna skulle förebygga en eventuell försämring av kvaliteten och bidra till att utbildningen stärks ämnesmässigt.

Experterna efterlyste även ett utvecklat samarbete med avnämarna. Detta skulle kunna motverka att utbildningen på forskarnivå inte tillräckligt väl förbereder för ett yrkesliv utanför akademien.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid tre lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts examensrätten för utbildningen i osteologi på grundnivå vid Högskolan på Gotland samt kvaliteten i utbildningen i historisk osteologi på forskarnivå vid Lunds universitet.

Etnologi

Utvärderingen omfattar sju lärosäten. Experterna finner att utbildningarna i etnologi har tydlig progression och god forskningsanknytning men uppmanar samtidigt till en ökad samverkan, främst för att stärka forskarutbildningsmiljöerna. Experterna menar att en förstärkning av de internationella inslagen i utbildningen bör ske, bland annat finns det utrymme för en större andel nordisk och annan internationell kurslitteratur.

Nyckeltalen för utbildningen visar en godtagbar till god nivå när det gäller lärarkapacitet, lärarkompetens samt handledarkompetens.⁵ Under tidsperioden 2003–2007 har en minskning av antalet helårsstudenter

5. Förklaring av nyckeltalen finns i bilaga 5 i Högskoleverkets rapport *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012* (Högskoleverkets rapportserie 2007:59 R).

skett, vilket kanske är mest påtagligt vid Göteborgs och Lunds universitet där antalet sedan 2003 i stort sett har halverats.

Prestationsgraden varierar mellan 44 och 82 procent. Det lägsta värdet återfinns vid Högskolan på Gotland, vilket förklaras med ett stort antal distansstudenter som i relativt stor utsträckning tar uppehåll i sina studier.

Ämnesexperternas yttrande har inte motiverat beslut om några fördjupade granskningar med platsbesök.

Filosofi

Utvärderingen omfattar nio lärosäten och inkluderar huvudområdena praktisk filosofi, teoretisk filosofi, estetik, filosofi, logik och vetenskaps-teori.

Granskningen fokuserar främst på praktisk filosofi och teoretisk filosofi, men de värdeomdömen som ges gäller även för de andra filosofiämnen.

I granskningen, som utgår från den senaste utvärderingen av filosofiämnen, konstaterar experterna att filosofiämnet fortfarande är ett populärt bi- och orienteringsämne. Många studenter nöjer sig med att endast läsa en första termin. Få studenter fortsätter därefter att studera ämnet. Denna situation delar filosofi med idéhistoria. Ämnens huvudgrenar är i allmänhet väl representerade i kursupplägget. Arbetet med att anpassa kursplanerna till den nya examensordningen är dock bristfällig. Lärandemål och examination behöver förtydligas bättre i kursplanerna.

Undervisningen bedrivs till största del av kvalificerade tillsvidareanställda lärare. Ser man till nyckeltalet lärarkapacitet under perioden 2003–2007 så har den förbättrats vid alla utbildningar i både praktisk och teoretisk filosofi. Detsamma gäller för nyckeltalet lärarkompetens. Möjligheterna till forskning och kompetensutveckling inom tjänsten varierar mellan utbildningsanordnarna.

Den mest påfallande svagheten i utbildningarna är den begränsade undervisningen, som inte har ändrats nämnvärt sedan den senaste utvärderingen. När det gäller nyckeltalet prestationsgrad så har det under perioden 2003–2007 legat i genomsnitt på 50–70 procent, vilket är relativt lågt.

I och med att det är få studenter som fortsätter sina studier efter den inledande terminen är utbildningsmiljön på examensnivå liten. En svag ökning kan emellertid skönjas. Alltför små utbildningsmiljöer kan urholka den kreativa och kritiska miljön. Den sneda könsfördelningen är också iögonenfallande. På vissa utbildningar finns varken kvinnliga studenter eller kvinnliga lärare.

Under femårsperioden 2003–2007 antogs sammanlagt 61 doktorander till forskarutbildningen i praktisk filosofi, teoretisk filosofi och filosofi. Av dessa var 20 kvinnor. Under samma period har sammanlagt 43 doktors-examina och 18 licentiatexamina avlagts i praktisk och teoretisk filosofi. Av dessa har 15 skrivits av kvinnor. Söktrycket har i regel varit stort. I genomsnitt har färre än var femte sökande antagits, men variationerna är stora.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid fem lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts inte examensrätten vid något lärosäte.

Historia

Utvärderingen omfattar 21 lärosäten. Nio av dessa bedriver utbildning upp till och med forskarnivå.

Utbildningarna i historia håller över lag en god kvalitet. Experterna delar därmed i stort den bedömning som gjordes av den bedömargrupp som utvärderade utbildningarna i historia år 2002. Progression och forskningsanknytning är generellt sett väl tillgodosedda på samtliga nivåer.

Uppläggningsen av utbildningen på grundnivå vid de olika lärosätena är med ett par undantag densamma överallt.

Den avancerade nivån, framför allt masterutbildningarna, står i startgroparna och det är ännu för tidigt att säga så mycket om den. Det som kan bli problematiskt är att utbildningarna har så pass olika uppläggning, framför allt när det gäller omfattningen av högskolepoäng för magisteruppsats och masteruppsats, att det kan försvåra studentmobiliteten.

Forskarutbildningen håller god kvalitet. Doktoranderna tycker själva att de har relativt goda försörjnings- och arbetsvillkor, men de önskar en bättre förberedelse för livet efter disputationen. Detta är något som experterna instämmer i.

Expertgruppen har även beaktat historieämnets ställning när det gäller internationalisering. Historieämnet är i Sverige nationellt orienterat, vilket inte är något att förvåna sig över. Så är fallet i de flesta länder i Europa. Det behövs dock kunniga historiker som kan bistå samhället med initierade analyser av det som händer i världen och som kan ge en bakgrund till dessa händelser. För det krävs en förstärkt satsning på internationalisering. Inte minst behöver svenska forskare uppmuntras att publicera sig i internationella tidskrifter. Men en satsning på komparativ forskning behövs också.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid sju lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts inte examensrätten vid något lärosäte.

Idéhistoria/idé- och lärdomshistoria

Utvärderingen omfattar nio lärosäten. I granskningen, som tar sin utgångspunkt i den senaste utvärderingsrapporten av ämnet, konstateras det att idé- och lärdomshistoria fortfarande är ett populärt bildningsämne. Många studenter väljer att läsa den inledande terminen. Få fortsätter dock därefter med studier i ämnet. Prestationsgraden är låg vilket kan bero på att många läser ämnet av personligt intresse snarare än för att skaffa sig akademiska högskolepoäng. Sett över en femårsperiod så håller sig prestationsgraden för respektive utbildningsanordnare på en likartad nivå, förutom Högskolan i Halmstad där prestationsgraden för perioden 2004–2007 ökat för varje år.

Undervisningen bedrivs till största del av disputerade lärare med ett starkt engagemang. Många publicerar sig utanför akademien vilket gör ämnet känt och säkert bidrar till dess popularitet.

När det gäller nyckeltalet lärarkompetens, dvs. undervisning som bedrivs av disputerade lärare, så har den förbättrats något vid alla utbildningarna. Nyckeltalet handledarkompetens, dvs. uppsatshandledning som bedrivs av disputerade lärare, uppvisar förändringar under perioden 2003–2007. Vid Stockholms universitet har det skett en förbättring sedan utvärderingen 2004. Sådana förändringar beror till största del på hur många uppsatser som examinerats under perioden. Vissa år är det färre uppsatser att handleda än andra, och då får man ett bättre nyckeltal än andra år då det är många uppsatser.

Sedan den föregående utvärderingen har det nationella och internationella samarbetet inte utvecklats nämnvärt på utbildningarna på grundnivå och avancerad nivå, och experterna efterlyser ökat studentutbyte och lärarutbyte. När det gäller forskarutbildningen så anser experterna att det har blivit något bättre sedan föregående utvärdering. Både studier utomlands under utbildningen och antalet avhandlingar på engelska har ökat.

Granskningen av forskarutbildningen visar att det sedan den senaste utvärderingen har skett förändringar. Experterna pekar på att forskarutbildningens mål, riktlinjer och krav nu har blivit mer tydliga. De individuella studieplanerna utnyttjas bättre för planering av utbildningen, och man har infört en studierektor eller koordinator för forskarutbildningen där det tidigare saknades. Däremot kvarstår problemen vad gäller antagningen av doktorander. Den dåliga ekonomin har gjort att få doktorander har kunnat anställas under senare år, vilket påverkar den akademiska miljön.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid tre lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts inte examensrätten vid något lärosäte.

Kulturvetenskaper och barnkultur

Åtta lärosäten bedriver utbildning inom områdena kulturvetenskap och barnkultur. Båda områdena är breda och utbildningarna inom dem har i allmänhet tvärvetenskapliga ambitioner.

Den övergripande slutsatsen i granskningsrapporten är positiv. Utbildningarna håller en god nivå, de är genomtänkta och har en tydlig progression. Undantaget utgörs av kulturpedagogik vid högskolan i Gävle, som saknar genomtänkt struktur och progression. Lärosätet har från och med 2009 ställt in utbildningen.

Ett problem vid flera av utbildningarna är det lilla antalet helårsstudenter. Vid barn- och ungdomskultur i Göteborg och vid tema barn i Linköping har man endast åtta helårsstudenter vardera. Vid den förra utvärderingen av barnkultur uppmanades både Göteborgs universitet och Linköpings universitet att se över rekryteringen av studenter till dessa två utbildningar. Samhälls- och kulturanalys i Linköping visar en starkt negativ trend i antal studenter sedan den förra utvärderingen. Högskoleverket menar att det i längden knappast är hållbart att bedriva utbildning med alltför få studenter. Det handlar inte enbart om ekonomin utan främst om risken för en svag akademisk miljö för studenterna.

Inom området kulturvetenskap har varje utbildning en unik benämning. De olika namnen avspeglar dock inte tydligt de skillnader som finns i utbildningarnas innehåll. Det innebär bl.a. att det kan vara svårt för blivande studenter och studenter som vill byta studieort att orientera sig om skillnader och likheter. Problemet uppmärksammades även i den förra utvärderingen av området där en nationell diskussion om innehåll och benämningar rekommenderades. Det är en rekommendation som alltså gäller fortfarande.

Utbildning på forskarnivå inom kulturvetenskap ges endast vid ett lärosäte, Linköpings universitet. Det finns ett behov av att stärka och förtydliga ämnesidentiteten vid utbildningarna genom att forskning och forskarutbildning inom kulturvetenskap etableras vid fler lärosäten. Den rekommendationen fanns även med i den förra utvärderingen av området.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid två lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts inte examensrätten vid något lärosäte.

Kulturvård och ABM

Utvärderingen omfattar åtta lärosäten och inkluderar utbildningar på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå i huvudområdena arkivvetenskap, arkiv- och informationsvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap, museologi, museistudier, musei- och kulturarvsvetenskap (ABM) samt kulturvård.

Experterna konstaterar att många av miljöerna är små och sårbara. Två av de granskade utbildningarna avviker genom att de har en klart större miljö på samtliga nivåer. Det gäller biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås i samarbete med Göteborgs universitet och kulturvård vid Göteborgs universitet.

Det finns en stor variation i hur stor andel av lärarna som är disputerade. Inom biblioteks- och informationsvetenskap finns en nordisk-baltisk forskarskola som har en stor betydelse för en kreativ och akademisk forskarutbildningsmiljö för doktorander i hela landet. Inom arkivvetenskap finns i dag ingen utbildning på forskarnivå i Sverige, men vid Mittuniversitetet håller en sådan på att byggas upp. Vid Göteborgs universitet finns landets enda forskarutbildning i kulturvård. Inom museologi finns också endast en utbildning på forskarnivå i landet, belägen vid Umeå universitet, men inga doktorander har antagits inom detta forskningsämne sedan år 2000.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid fyra lärosäten. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts examensrätten för fyra utbildningar: arkivvetenskap på grundnivå och avancerad nivå vid Stockholms universitet, arkivvetenskap för masterexamen på avancerad nivå vid Uppsala universitet, internationella museistudier på avancerad nivå vid Göteborgs universitet samt musei- och kulturarvsvetenskap på avancerad nivå vid Uppsala universitet.

Pedagogik

Utvärderingen av området pedagogik är försenad. Ett avgörande skäl är utvärderingens omfattning, sammanlagt 83 granskningar på olika utbildningsnivåer vid 27 lärosäten. Den nationella bilden kommer att presenteras i augusti, vilket innebär att eventuella fördjupade granskningar kommer att genomföras under hösten 2009.

Religionsvetenskap och teologi

Utvärderingen omfattar 14 lärosäten. Vid elva av dessa är huvudområdena religionsvetenskap och/eller teologi, och vid ett är huvudområdet religi-

onshistoria. Två lärosäten, universiteten i Lund och Uppsala, tillämpar mer omfattande system för indelning av utbildningen. Båda lärosätena har inrättat fem huvudområden för utbildningar på grundnivå och avancerad nivå. Utbildningen på forskarnivå är i Lund uppdelad i fjorton ämnen och i Uppsala i elva ämnen.

Sveriges teologiska och religionsvetenskapliga utbildningar utvärderades av Högskoleverket 2001. När Högskoleverket nu återigen utvärderar dessa utbildningar sker det efter ett systemskifte i svensk högre utbildning. Teologie kandidatexamen finns inte längre som en yrkesexamen med examensmål formulerade i högskoleförordningen. Detta betyder att staten inte längre reglerar innehållet i utbildningen för blivande präster i Svenska kyrka, utan det ankommer på samma kyrka att fastställa utbildningskraven för dess präster och att diskutera hur dessa krav ska kunna uppfyllas. Teologiska och religionsvetenskapliga studier kommer framöver att bedrivas endast inom ramen för en generell examen.

Endast i Uppsala och Lund, som har landets enda teologiska fakulteter, finns bland lärarna samtliga de vetenskapliga kompetenser som i Sverige anses ingå i området. Men fakulteterna är förhållandevis små, och det förekommer att ämnen representeras av en enda lärare. De andra universiteten har totalt färre lärare och därtill ofta bara en lärare per ämne. Samtliga lärosäten som har forskarutbildningar uppvisar små eller till och med mycket små miljöer, sett både till antal handledare och till antal doktorander. Samtidigt är lärarkompetensen hög. Vid de lärosäten som givit prästutbildning fram till 1 juli 2007 har lärarkårens sammansättning bestämts av behovet att ha kompetens inom så många teologiska/religionsvetenskapliga ämnen som möjligt. Vid lärosäten som tidigare inte utfärdat teologie kandidatexamen har lärarekryteringen styrts främst av lärarutbildningens behov. Några centrala ämnen för lärarutbildningen är religionshistoria, religionsdidaktik, tros- och livsåskådningsvetenskap samt etik.

Endast några få miljöer (till exempel Högskolan Dalarna och forskarutbildningen i etik i Lund) uppvisar en någorlunda jämn könsfördelning bland lärare och doktorander. På professorsnivå är den manliga dominansen nästan total.

På många lärosäten finns det medvetenhet om att kunskaper om världsreligionerna och om religionens funktion i olika samhällen, såväl på kollektiv som på individuell nivå, ger en värdefull kompetens inte bara för lärare som undervisar alltmer heterogena klasser utan även för envar som arbetar i samhällets tjänst. Men studiet av kristendomen sker i dag oftast inom kurser som endast behandlar den religionen, medan studiet av andra

världsreligioner sker inom ämnet religionshistoria och utan att kristendomen behandlas. Detta kan inte bidra till integreringen av olika etniska grupper i det svenska samhället, utan risken är att ett redan existerande avstånd grupperna emellan förstärks.

I dag finns vid Umeå, Uppsala, Karlstads, Linköpings, Göteborgs och Lunds universitet pastoralteologiska kurser om 15 högskolepoäng vardera. De är avsedda för blivande präster men kan på samtliga orter läsas inom ramen för befintliga utbildningsprogram. Dessa kurser är ett nytt inslag i det teologiska utbildningsutbudet.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupade granskningar med platsbesök vid 13 lärosäten. Beslut om utfallet av de fördjupade granskningarna fattas av Högskoleverket den 2 juni 2009. Beslutet publiceras på www.hsv.se.

Socialantropologi och kulturanthropologi

Utvärderingen omfattar sex lärosäten, varav ett bedriver utbildning på grundnivå och ett på grundnivå och avancerad nivå. Övriga fyra bedriver utbildning på samtliga nivåer.

Enligt experterna håller utbildningarna generellt hög klass med god förankring i forskning. Kurs- och studieplaner är i de flesta fall välformulerade och tydliga för alla nivåer. Undervisningen bedrivs till största delen av disputerade lärare, men vid flera lärosäten har lärarna för lite tid till sammanhängande forskning. Lärarkapaciteten och lärarkompetensen är tillfredsställande, och andelen disputerade lärare ligger över 70 procent vid alla utbildningar. Vid Lunds universitet verkar de lärarresurser som är avsatta för utbildningen på forskarnivån, i förhållande till antalet doktorander, dock vara låga.

Det finns ett minskat intresse för att studera antropologi. Alla utbildningar utom den vid Högskolan Dalarna visar på vikande studentunderlag. Det vikande studentunderlaget gör att resurserna minskar, vilket i förlängningen påverkar både stabilitet och möjlighet att avsätta interna medel för forskning.

Det nationella samarbetet är väl utvecklat, bland annat genom att man 2006 bildade ett nationellt nätverk för den nya utbildnings- och examensstrukturen, där man till exempel sett över utbildningen på avancerad nivå och arbetat fram en gemensam kurs inom forskarutbildningen.

Vid alla lärosäten finns också goda internationella relationer som bland annat tar sig uttryck i internationella forskarkurser, studentutbyten och fältarbeten över hela världen.

Ämnesexperternas yttrande har motiverat beslut om fördjupad granskning med platsbesök vid ett lärosäte. Baserat på den fördjupade granskningen ifrågasätts inte examensrätten vid lärosätet.

Vilka effekter har utvärderingarna?

Beslut om ifrågasättande av examensrätt

Under år 2008 slutfördes de fyra sista utvärderingarna inom ramen för den första sexårscykeln för ämnes- och programutvärderingar: utvärdering av veterinärutbildning, lärarutbildning, forskarutbildning i medicin samt utbildningar inom toxikologi.

Beslut om ifrågasättande av examensrätt (s.k. varning) fattades för 10 av de 27 granskade lärarutbildningarna. I ett av fallen visade det sig att lärosätet gjort en felaktig redovisning av antalet lärare, och beslutet om ifrågasättande hävdades. Uppföljning av övriga sker under 2009.

År 2007 utvärderades det största antalet utbildningar hittills, det var också ett år med många ifrågasättanden av examensrätter, 69 stycken (vilket motsvarade 17 procent av de granskade utbildningarna). Merparten av dessa fanns inom området vård och medicin samt bland psykoterapeututbildningarna.

Vid uppföljningen 2008 fattades beslut om indragen examensrätt i sju fall inom vårdområdet: sjuksköterskeexamen vid Högskolan i Skövde och Karolinska institutet, specialistsjuksköterskeexamen vid Högskolan i Skövde och Uppsala universitet, röntgensjuksköterskeexamen vid Växjö universitet, biomedicinsk analytikerexamen vid Örebro universitet och biomedicinsk magisterexamen vid Högskolan i Kalmar. Dessutom fick Gymnastik- och idrottshögskolan sin kandidatexamensrätt i folkhälsovetenskap indragen. När det gäller psykoterapeututbildningarna föreslog Högskoleverket i yttranden till regeringen att sju enskilda utbildningsanordnare ska få sin rätt att utfärda psykoterapeutexamen indragen. År 2008 kom att bli ett år med ovanligt många indragningar av examensrättigheter (tabell 1).

I nio fall valde lärosätena själva att avveckla de ifrågasatta utbildningarna. I sju fall flyttades uppföljningen av ifrågasättandet fram till år 2009. Resterande 37 utbildningar, som fick sin examensrätt ifrågasatt 2007, bedömdes ha vidtagit tillräckliga åtgärder under det gångna året för att uppfylla kvalitetskraven för högre utbildning och något ifrågasättande av examensrätterna var därmed inte längre aktuellt (tabell 2). Dessutom fattades beslut om att två utbildningar vars examensrätt ifrågasattes 2006, och som

fått ett års extra respit, nu rättat till identifierade kvalitetsbrister så att ett ifrågasättande inte längre var aktuellt.

Tabell 1. Återkallande av examensrätter under år 2008.

Högskolan i Kalmar	Biomedicinsk magisterexamen
Örebro universitet	Biomedicinsk analytikerexamen
Växjö universitet	Röntgensjuksköterskeexamen
Högskolan i Skövde	Specialistsjuksköterskeexamen
Beteendevetenskapliga föreningen	Psykoterapeutexamen
Göteborgs psykoterapiinstitut	Psykoterapeutexamen
Linnéstadens psykoterapiinstitut	Psykoterapeutexamen
Otterhällans institut	Psykoterapeutexamen
Psykoterapiinstitutet i Stockholm	Psykoterapeutexamen
Svenska psykoanalytiska sällskapet	Psykoterapeutexamen
Svenska psykoanalytiska föreningen	Psykoterapeutexamen
Gymnastik- och idrottshögskolan	Kandidatexamen i folkhälsovetenskap
Högskolan i Skövde	Sjuksköterskeexamen
Karolinska institutet	Sjuksköterskeexamen
Högskolan i Jönköping	Forskarutbildning i statsvetenskap
Uppsala universitet	Specialistsjuksköterskeexamen

Tabell 2. Uppföljning under år 2008 av de 69 utbildningar vars examensrätt ifrågasattes år 2007.

Typ av uppföljning	Antal utbildningar
Högskoleverket beslutade om indragning av examensrätt	8
Högskoleverket föreslog regeringen indragning av examensrätt	8
Lärosätena valde att själva avveckla den aktuella utbildningen	9
Högskoleverket flyttade fram uppföljningen till 2009	7
Högskoleverket bedömde vidtagna åtgärder som tillräckliga; lärosätena behöll sin examensrätt	37

Uppföljningar av tidigare genomförda ämnes- och programutvärderingar

Tre till fem månader efter avslutad utvärdering sker en första uppföljning i form av en återföringskonferens. Representanter från de utvärderade utbildningarna, delar av bedömargruppen, projektgruppen på Högskoleverket och avnämarenrepresentanter samlas för att diskutera utvärderingens process, resultat och vidare kvalitetsutveckling. Tre år efter publicerad utvärderingsrapport genomför Högskoleverket en skriftlig uppföljning av hur lärosätena har hanterat de rekommendationer till förbättringar som getts i rapporterna. Under 2008 har två sådana uppföljningar genomförts, omfattande totalt 534 utbildningar som utvärderades 2002 (2008:9 R) respektive

2003 (2008:39 R). Uppföljningarna visar att lärosätena i stor utsträckning följer de rekommendationer för kvalitetsförbättring som bedömaregrupperna ger.

Treårsuppföljningar under 2008

Det huvudsakliga syftet med treårsuppföljningen har, som framgått, varit att undersöka hur utbildningarna hanterat de rekommendationer och förslag till förbättringar som utvärderingarna utmynnade i samt vilka eventuella övriga effekter som utvärderingarna har haft. Frågorna skickades för första gången ut i digital form, vilket resulterade i något mer kortfattade svar än vid tidigare uppföljningar. Svaren visar tydligt att institutionerna anstränger sig att möta bedömarnas synpunkter, och majoriteten av de specifika rekommendationerna har följts av åtgärder. Exempelvis har lärarkompetensen stärkts, antingen genom nyrekryteringar eller genom att adjunkterna getts möjlighet att doktorera. Lärarlag och storinstitutioner/språkcentrum har skapat nya förutsättningar för samverkan och har därigenom bidragit till att stärka sårbara små (språk)miljöer. Också på nationell nivå har samverkan vidareutvecklats, bland annat genom att årliga ämneskonferenser har ökat i frekvens, nationella nätverk har bildats och samverkan nu sker i högre grad på forskarutbildningsnivå än tidigare. I flera fall har utbildningens anknytning till relevant yrkesverksamhet kunnat stärkas genom exempelvis integrerade studiebesök och praktikmoment, arbetsmarknadsdagar, arbetsplatsförlagd praktik och nystartade alumnföreningar i syfte att skapa kontaktvägar mellan institutionen och yrkesverksamma.

Den nya examensordningen som trädde i kraft i juli 2007 ställde delvis andra krav på nivå och progression, vilket medförde att en del utbildningar har förlängts eller att studenter nu erbjuds att läsa påbyggnadsår och ta en kandidatexamen. Inom vissa utbildningsområden har balansen mellan kvantitativa och kvalitativa metoder förbättrats.

När det gäller särskilda perspektiv som genus, jämställdhet, mångfald och studentinflytande finns det utrymme för fortsatt utveckling, och ambitioner att stärka dessa perspektiv uttryckts. Samtliga tretton utbildningar som hade fått sin examensrätt ifrågasatt fick efter redovisade åtgärder och planer fortsatt examensrätt. Sammantaget har arbetet med självvärderingar av många upplevts som arbetskrävande, men det har samtidigt bidragit till utvecklingen av det interna kvalitetsarbetet och fungerat som ett stöd i verksamhetsutvecklingen.

Uppföljning av ifrågasatta examensrätter för psykoterapeutexamen

Då Högskoleverket 2007 utvärderade utbildningar till psykoterapeut ifrågasattes rätten att utfärda psykoterapeutexamen för 14 av 18 utbildningar. Vid den uppföljning som Högskoleverket genomförde 2008 konstaterades att sex av de ifrågasatta utbildningarna har rättat till de brister som Högskoleverket påpekat. En utbildning har rättat till sina brister samt flyttat verksamheten till Ersta Sköndal högskola. De kvarvarande utbildningarna ansågs inte uppfylla kraven för att utfärda psykoterapeutexamen. Högskoleverket föreslog den 4 november 2008 regeringen att sju utbildningar som har rätt att utfärda psykoterapeutexamen skulle mista sin examensrätt. Utbildningen ska ge goda förutsättningar att kritiskt följa utvecklingen inom fältet. I dessa små utbildningsmiljöer har det visat sig vara svårt att upprätthålla det kritiska förhållningssätt som ska präglade en högskoleutbildning.

Examensrättsprövningar

Antalet inkomna och avgjorda ansökningar om examensrätt under 2008 redovisas i tabell 3. Totalt kom 29 ansökningar in och 30 ansökningar avgjordes – dessa är dock inte desamma eftersom Högskoleverkets ambition är att pröva och besluta om ansökningar om examenstillstånd före den 1 juli, under förutsättning att ansökan är inkommen till Högskoleverket senast den 15 oktober året innan. Det innebär att besluten om examenstillstånd som tagits år 2008 kan avse de ansökningar som kom in 2007, och att beslut kommer att fattas under första halvåret 2009 om de ansökningar som kommit in under 2008.

År 2007 hanterades ett betydligt större antal examensrättsprövningar på grund av att en rad förändringar genomfördes i examensordningen 2007. Antalet inkomna ansökningar var då 98, och 125 ansökningar avgjordes. Den procentuella andelen bifall respektive avslag är dock relativt stabil med 66 procent bifall 2008 (63 procent 2007) och 34 procent avslag 2008 (37 procent 2007).

Tabell 3. Sammanställning över examensrättsprövningar under 2008.

	Statliga högskolor	Enskilda utbildningsanordnare	Totalt
Inkomna ansökningar 2008	25	4	29
Bifallna ansökningar 2008	16	3	19
Avslagna ansökningar 2008	8	3	11

Tabell 4. Specificering av bifallna och avslagna examensrättsökningar under 2008.

Examensrättsprövningar under 2008		
Lärosäte	Ämne	Avslag/Beviljas
Danshögskolan	Lärarexamen med inriktning dans och danspedagogik samt, masterexamen i dansterapi	Avslag
Ersta sköndal	Psykoterapeutexamen (yrkesexamen)	Bifall
Ersta sköndal	Socialt arbete (masterexamen)	Avslag
Ersta sköndal	Vårdvetenskap (masterexamen)	Avslag
Ersta sköndal	Socialt arbete (kandidatexamen)	Bifall
Högskola Dalarna	Informationsvetenskap (masterexamen)	Avslag
Högskolan i Borås	Pedagogiskt arbete (masterexamen)	Bifall
Högskolan i Halmstad	Hälsovetenskap (masterexamen)	Bifall
Högskolan i Kalmar	Sjukgymnast (yrkesexamen)	Avslag
Högskolan i Kristianstad	Biomedicinsk analytiker (yrkesexamen)	Bifall
Högskolan i Kristianstad	Vattenvård (masterexamen)	Avslag
Linköpings universitet	Biomedicinsk analytiker (yrkesexamen)	Bifall
Luleå tekniska universitet	Civilekonomexamen (yrkesexamen)	Bifall
Malmö högskola	Idrottsvetenskap (masterexamen)	Bifall
Malmö högskola	Kultur och media (masterexamen)	Bifall
Newmaninstitutet	Teologi (kandidatexamen)	Avslag
Södertörns högskola	Biovetenskap (masterexamen)	Avslag
Södertörns högskola	Etnologi (masterexamen)	Bifall
Södertörns högskola	Företagsekonomi (masterexamen)	Bifall
Södertörns högskola	Genusvetenskap (masterexamen)	Bifall
Södertörns högskola	Medie- och kommunikationsvetenskap (masterex.)	Bifall
Södertörns högskola	Religionsvetenskap (masterexamen)	Avslag
Södertörns högskola	Sociologi (masterexamen)	Bifall
Södertörns högskola	Statsvetenskap (masterexamen)	Bifall
Teologiska Högskolan Sthlm	Mänskliga rättigheter (kandidatexamen)	Bifall
Umeå universitet	Arkitektexamen (yrkesexamen)	Bifall
Uppsala universitet	Socionom (yrkesexamen)	Bifall
Växjö universitet	Sjukgymnast (yrkesexamen)	Avslag
Örebro universitet	Läkarexamen (yrkesexamen)	Avslag
Örebro universitet	Civilekonom (yrkesexamen)	Bifall

Masterexamen

I samband med att den nya examensordningen infördes under 2007 gavs universitet och högskolor med vetenskapsområde generell rätt att utfärda masterexamen inom de vetenskapsområden där de får utfärda examina på forskarnivå. Högskolor utan ett sådant tillstånd gavs möjlighet att ansöka om rätten att utfärda masterexamen inom ett område, om den vetenskapliga miljön är av sådan kvalitet och omfattning att högskolan kan erbjuda utbildning med nära anknytning till utbildning på forskarnivå. Sedan masterexamen infördes har Högskoleverket prövat sammanlagt 48 ansökningar om masterexamensrätt.

Under våren 2008 granskades ansökningar från sju högskolor inom sammanlagt 16 olika områden. Tio ansökningar beviljades medan de övriga sex inte uppfyllde kvalitetskraven. Liksom i tidigare prövningsomgång motiverades avslagen med brister i lärarkompetens och lärarkapacitet eller brister i den vetenskapliga miljön, vilket i sin tur medför att högskolan inte kan erbjuda utbildning med nära anknytning till utbildning på forskarnivå inom de områden som ansökningarna gällde. Skäl till avslag i denna ansökningsomgång har även varit den kritik som sakkunniga har riktat mot bristfälliga underlag när det gäller de planerade masterutbildningarnas utformning. Högskolorna har i dessa fall inte tagit till sig förändringarna i examensordningen och därmed inte heller kunnat tydliggöra hur utbildningens behörighetskrav, innehåll och utformning ska leda till att studenten når målen för masterexamen. Motsvarande problematik var också orsak till att elva av de totalt 32 ansökningar om masterexamensrätt som granskades under våren 2007, följdes upp ett år senare. Uppföljningen visade att samtliga berörda högskolor hade vidtagit åtgärder för att säkerställa kvalitetskraven.

Utmärkelse till framstående utbildningsmiljöer

I januari 2008 inbjöd Högskoleverket för andra gången universitet och högskolor att ansöka om Utmärkelsen framstående utbildningsmiljö. Totalt inkom fyra ansökningar från fyra lärosäten. Granskningen av ansökningarna har gjorts av en internationell bedömargrupp som till sin hjälp har haft utlåtanden från internationella ämnessakkunniga. Ansökan, prövning och avrapportering görs på engelska.

Två utbildningsmiljöer tilldelades Utmärkelsen framstående utbildningsmiljö 2008:

- Civilingenjörsutbildningen i maskinteknik, Chalmers tekniska högskola
- Designhögskolan, Umeå universitet.

Dessa utbildningsmiljöer har på ett tydligt och övertygande sätt visat att de är framstående och har förmåga att långsiktigt hålla en mycket hög kvalitet.

Högskoleverkets kvalitetsaspekter har varit vägledande för att identifiera dessa framstående utbildningsmiljöer. Bedömargruppen har utvecklat aspekterna ytterligare sedan det första året, vilket har underlättat och förbättrat arbetet vid både ansökan och bedömning.

Resultat innebär att Linköpings universitet och Umeå universitet båda har två utmärkelser. Linköping erhöll två utmärkelser i förra omgången, och Umeå har erhållit en i vardera omgången.

Två lärosäten, Chalmers tekniska högskola och Kungl. tekniska högskolan, har erhållit en utmärkelse var.

Tematiska studier och utvärderingar

Två tematiska studier

De tematiska studier som ingår i det nationella kvalitetssäkringssystem som Högskoleverket sjösatte 2007 är avsedda att fördjupa kunskapen om olika företeelser som framkommer i verkets övriga granskningar – förklara och problematisera de resultat som utvärderingarna visar. Resultaten är tänkta dels att bidra till kunskapsutvecklingen inom högskolesektorn generellt, dels att fungera som underlag i Högskoleverkets fortsatta arbete med det nationella kvalitetssäkringssystemet.

Frihetens pris – ett gränslöst arbete

Två tematiska studier genomfördes under 2007 och 2008. Den första behandlade universitetslärares och institutionsledares arbetssituation och avrapporterades i rapporten *Frihetens pris – ett gränslöst arbete*.⁶ Under hösten 2008 presenterades studien vid en s.k. samtalsarena som Högskoleverket arrangerades tillsammans med Kungliga Tekniska Högskolan, samt vid Umeå universitet vid en konferens för administratörer.

6. Högskoleverkets rapportserie 2008:22 R.

Studien hade flera syften:

- att beskriva och förklara lärares och institutionsledares arbetssituation
- att försöka förstå vilka konsekvenser som de anställdas arbetssituation kan få på kvaliteten i undervisning (och forskning)
- att analysera hur arbetssituationen kan förändras
- att utveckla Högskoleverkets arbete och bidra till ett samtal inom universitet och högskolor om förutsättningarna för de anställdas arbete.

Tre typer av data samlades in: en litteraturgenomgång sammanställdes och en tidsstudie genomfördes bland 200 lärare och ledare på elva institutioner vid sex olika lärosäten. Tidsstudien kompletterades med 22 fokusgruppintervjuer som ägde rum vid samma institutioner.

Under den vecka som tidsstudien genomfördes arbetade lärarna och institutionsledarna i genomsnitt 52–53 timmar, dvs. nästan motsvarande en sjudagarsvecka. De ekonomiska förutsättningarna angavs som ett viktigt skäl till att arbetsbelastningen ökat under senare år. Själva undervisningen har också blivit mer krävande. Som lärare förväntas man alltid vara ständigt tillgänglig. Samtidigt är det inte ovanligt att lärosätenas administrativa funktioner har rustats ned och de administrativa sysslorna ökat i antal, vilket lett till att även administrationen tenderar att bli mer tidskrävande.

Utrymmet för forskning och kompetensutveckling visade sig begränsat, och planeringsförutsättningarna beskrevs som instabila. När arbetsuppgifterna är många och tiden begränsad går de omedelbara kraven före. Föreläsningar och seminarier måste genomföras och deadlines hållas. Av intervjuerna framgick att undervisning och administration prioriteras på bekostnad av forskning, långsiktigt utvecklingsarbete och kompetensutveckling.

Förkunskaper och krav i högre utbildning

I den andra tematiska studien analyserades nybörjarstudenternas förkunskaper i relation till de krav som ställs på dem inom den högre utbildningen. Den initierades efter att Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006 visat dels att många lärare anser att studenter kan alltför lite när de börjar läsa vid högskolan, dels att studenterna inte sällan uppfattar att de krav som ställs på dem är låga eller i alla fall varierande.

Studien avrapporteras i juni 2009 i rapporten *Förkunskaper och krav i högre utbildning*⁷.

Rapporten bekräftar den motsägelsefulla bild som framkommit i utvärderingsrapporterna. Studenterna som medverkar i undersökningen upplever i allmänhet inte sina studier som alltför betungande, och många hävdar att de inte behöver studera motsvarande en 40-timmars arbetsvecka. Lärarna ger en delvis annorlunda bild. Enligt de lärare som ingick i studien har nybörjarstudenterna när de kommer till högskolan i allmänhet mer varierande förkunskaper än tidigare. Många har svårt att uttrycka sig skriftligt på svenska och kunskaperna i engelska upplevs som ytliga. Framför allt har spridningen i studenternas förkunskaper ökat, vilket innebär pedagogiska utmaningar. Som förklaringar till förändringarna anger lärarna att gymnasieutbildningen inte förbereder för högskolestudier på ett tillfredsställande sätt, samt att studentgrupperna har förändrats och vidgats. Lärarna menar att inte sällan måste kravnivåerna anpassas efter studenternas alltmer varierande förkunskaper.

I rapporten problematiseras de två delvis motsägelsefulla beskrivningarna, och en diskussion förs om eventuella orsaker samt om behovet av åtgärder för framtiden.

Uppföljning av tematiska utvärderingar

Högskolan samverkar vidare – utvecklingen 2004–2007

Rapporten är en uppföljning av den kvalitetsgranskning av högskolans samverkan med det omgivande samhället som Högskolverket genomförde 2004.

Högskolornas arbete med samverkan har ökat och i många fall blivit en naturlig del av verksamheten. Samverkansuppgiften kan sägas ha tre mål; den ska leda till kunskapsutveckling och tillväxt, demokratiutveckling samt en bättre utbildning för studenterna. En väl fungerande samverkan med arbetslivet gör studenterna väl förberedda för arbetsmarknaden. Rapporten visar att det finns ett stort engagemang hos studenter för samverkansfrågor.

Universitet och högskolor ska enligt högskolelagen samverka med samhället, något som man ägnar sig åt alltmer. I dag får dock högskolorna inga särskilda resurser för sitt samverkansarbete vilket bedömargruppen menar försvårar högskolornas långsiktiga arbete.

7. Högskoleverkets rapportserie 2009:16 R.

Rapporten visar att sedan 2004 har Mittuniversitetet, Högskolan i Kalmar, Umeå universitet och Högskolan på Gotland haft den starkaste utvecklingen när det gäller samverkan med målet demokratiutveckling.

För samverkan för kunskapsutveckling och tillväxt har den starkaste utvecklingen skett vid Mittuniversitetet, Högskolan i Kalmar, Malmö högskola och Högskolan i Halmstad. I stort sett alla lärosäten har utvecklat sitt arbete betydligt när det gäller den samverkan som sker för att få en bättre utbildning. Det har därför inte varit möjligt att utnämna några särskilda högskolor inom det området.

En högskola i världen – internationalisering för kvalitet

Rapporten är en uppföljning av den kvalitetsgranskning av arbetet med internationalisering av grund- och forskarutbildning i den svenska högskolan som Högskolverket genomförde 2004.

De flesta högskolor har gjort stora insatser och utvecklat sitt arbete positivt. Intresset för internationalisering bland lärare och övrig personal på högskolorna har blivit större och den är mer integrerad med övriga verksamheten än tidigare. Ett problem är dock att lärarna vistas för lite utomlands. Sådan erfarenhet är viktig för att kunna diskutera med och påverka studenterna till att exempelvis delta i utbyten med andra länder.

Universitet och högskolor satsar stort på att öka antalet kurser och program med undervisning på engelska. Det gör att antalet utländska studenter i Sverige ökar och att kunskaperna i att undervisa på engelska behöver utvecklas. Högskolorna har ökat utbildningen i engelska för sina lärare och personalens attityder till internationella frågor blir allt positivare. En god medvetenhet om betydelsen av ett internationellt perspektiv höjer kvaliteten på utbildningarna.

Fyra lärosäten har utvecklat sitt internationaliseringsarbete särskilt starkt sedan 2004. Dessa är Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan och Linköpings universitet. De har arbetat systematiskt såväl med strategier och riktlinjer som med praktiskt arbete.

Särskilda regeringsuppdrag

En särskild satsning för att utveckla spetsutbildningar inom entreprenörskap och innovation

Regeringen bjöd i november 2008 in lärosäten som är intresserade av att delta i en satsning på spetsutbildningar inom entreprenörskap eller innova-

tion att komma in med en intresseanmälan. Högskoleverket har fått uppdraget att granska intresseanmälningarna. Arbetet startade 2008 med att instruktioner för intresseanmälan utarbetades och en internationell bedömaregrupp rekryterades. Bedömningen av utbildningens kvalitet baseras på Högskoleverkets kvalitetsaspekter för framstående utbildningsmiljöer. Vid granskningen bedöms den förväntade kvalitetshöjningen på utbildningen utifrån det utvecklingsarbete som lärosätet beskriver i sin intresseanmälan. Bedömaregruppen genomförde under februari en analys och bedömning av samtliga intresseanmälningar, och för ett urval intresseanmälningar genomfördes en närmare granskning och en hearing. Baserat på intresseanmälningarna gör bedömarna en rangordning av utbildningarnas möjligheter att utvecklas till högsta internationella klass, och bedömningen kommer att ligga till grund för regeringens beslut om vilka lärosäten som får stöd inom ramen för satsningen, med förbehåll för riksdagens beslut med anledning av budgetpropositionen. Underlag för beslut har lämnats till regeringen.

Metodutveckling

Nationellt system för kvalitetssäkring under revidering

Erfarenheterna från de gångna sex åren har utgjort grunden för det nya kvalitetssäkringssystemet med sina fem komponenter som samverkar och stödjer varandra: utbildningsutvärderingar, granskning av lärosätenas kvalitetsarbete, examensrättsprövningar, tematiska utvärderingar och studier samt utmärkelsen till framstående utbildningsmiljöer. Systemet presenteras i rapporten *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012*. (Reviderad 2007-12-11. Höskoleverkets rapportserie 2007:59 R.) Den nya examensordningen har varit en viktig utgångspunkt, liksom de standarder och riktlinjer som utarbetats av the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Berörda intressenter har getts tillfälle att komma med synpunkter. Höskoleverket har också stöd av en internationell rådgivande grupp, *Advisory Board*, som följer arbetet med det nya kvalitetssäkringssystemet. Höskoleverket följer den nationella och internationella utvecklingen inom området kvalitetssäkring av högre utbildning och ingår i flera såväl nordiska som europeiska och internationella nätverk.

Erfarenheterna av arbetet med 2007 års kvalitetssäkringssystem är varierade. Kvalitetsarbetsgranskningarna har fungerat mycket bra. Utmärkelsen till framstående utbildningsmiljöer har i genomförande fungerat väl, dock har intresset för utmärkelsen varit lågt. Den första omgången av utbildningsutvärderingar har karaktäriserats av tekniska och metodologiska problem.

Inför 2010 ska Höskoleverket avbryta den sexårscykel som påbörjades 2007 och introducera ett nytt utvärderingssystem. Höskoleverket har 2009 fått regeringens uppdrag att, med början år 2010 och under en fyraårsperiod, utvärdera samtliga utbildningar på ett nytt sätt och gradera dem i en fyrgradig bedömningsskala. Nytt är också att regeringen önskar att Höskoleverkets utvärderingar i större utsträckning än tidigare ska fokusera på utbildningarnas resultat och mindre på utbildningarnas förutsättningar och processer, samt att de ska kunna ligga till grund för ett nytt resurstilldelningssystem.

Utvärderingen av socionomutbildningar

Under 2009 ska samtliga sexton socionomutbildningar utvärderas. Den utvärderingsmetod som används är en modifierad variant av den metod som användes i ämnes- och programutvärderingarna i den förra sexårscykeln, 2001–2007. Bedömningen görs av en extern bedömargrupp bestående av lärare, avnämare och studenter; i socionomutvärderingen innehåller gruppen sju lärare, två avnämare och tre studenter. Varje utbildning genomför en relativt omfattande självvärdering, och platsbesök görs på samtliga utbildningar.

Arbetet med socionomutvärderingen påbörjades under senhösten 2008 och ett upptaktsmöte med representanter från utbildningarna ägde rum i december. Platsbesöken kommer att ske under maj och i början av juni.

Utvärderingen beräknas vara avslutad i december 2009.

Kvalitet i e-lärande

Rapporten *E-learning quality. Aspects and criteria for evaluation of e-learning in higher education* publicerades under 2008.⁸ I denna presenterades en modell för utvärdering av kvalitet i e-lärandet.

I rapporten visas att även om e-lärande uppmärksammas i många europeiska sammanhang och enskilda länder, så är det först under senare tid, och betydligt mer sporadiskt, som frågan väckts om hur kvaliteten i detta e-lärande ska bedömas. Kvalitet i e-lärande framstår på många håll som en icke-fråga.

Högskoleverkets modell för utvärdering av kvaliteten i e-lärande – *E-learning quality (ELQ)* – innehåller tio kvalitetsaspekter för bedömning av kvaliteten i e-lärande:

- material/innehåll
- struktur/virtuell miljö
- kommunikation, samarbete och interaktivitet
- bedömningar av studenternas prestationer
- flexibilitet och anpassning
- support (till studenter och anställda)
- anställdas kompetens och erfarenhet
- ledarskap och visioner
- resursallokering
- process- och helhetssyn.

8. Högskoleverkets rapportserie 2008:11 R.

En slutsats som dras är att kvaliteten i e-lärande måste bedömas ur ett systemperspektiv, dvs. att kvaliteten i utbildningen bestäms av samtliga ovanstående aspekter sammanvägda, samt relationen mellan dessa.

Under året har rapporten diskuterats på ett verksseminarium, och utvärderingsavdelningen har arbetat med intern utbildning i frågan bl.a. genom ett halvdagsseminarium i september. Högskoleverket har under året även planerat ett seminarium tillsammans med ENQA. Seminariet kommer att ges 7–8 oktober 2009 som en del i det officiella kalendariet för Sveriges ordförandeskapshalvår. Rapporten har också presenterats externt vid ett webbseminarium på Utbildningsradion 1 oktober, vid Umeå universitet 16 december 2008 och på konferensen Online Educa i Berlin 3–5 december. Under hösten 2008 har Högskoleverket tillsammans med KK-stiftelsen arbetat med en enkät rörande IT och lärande i högre utbildning. Arbetet avslutades med ett seminarium på KK-stiftelsen 11–12 december 2009. Verket har också representerats i styrgruppen för nätverket för IT i högre utbildning som bl.a. förberett en nationell upphandling av ett webbmötessystem.

Kvalitetskonferensen

Den 13–14 maj ägde Högskoleverkets nionde kvalitetskonferens rum på Norra Latins konferenscenter i Stockholm. Den första kvalitetskonferensen arrangerades 1997. Huvudsyftet med konferenserna har alltid varit att stimulera ett allmänt intresse för kvalitetssäkring och förbättringsarbete inom högre utbildning. Utvärderingar visar att kvalitetskonferensen har blivit en väl etablerad och uppskattad samtalsarena för dessa frågor.

Förberedelsearbetet inför årets kvalitetskonferens inleddes under hösten 2008 i dialog med universitet och högskolor. En närmare samverkan med lärosätena under planeringen av konferensen är ett nytt inslag. Som del i det arbetet ska lärosätena kvalitetssäkra de egna konferensbidragen. Ytterligare förnyelser sedan tidigare konferenser är mer interaktiva seminarieformer i form av workshoppar och rundabordsamtal, mer tid för presentation och diskussion under seminarierna samt ökad belysning av utvärderingar och utredningar från Högskoleverket.

Huvudtemat på 2009 års konferens var ”högskolan som kvalitetskultur”. Temat problematiserar det explosionsartade intresse som kvaliteten i högre utbildning har rönt under senare år, både som forskningsfält och i politiken. I plenum debatterade parter med olika inställningar följande

frågor: utbildningsutvärderingar, nya förordningstexters inverkan på forskarutbildningen och internationella trender i akademiskt ledarskap. Under de parallella seminariesessionerna diskuterades såväl lärosätenas egeninitierade kvalitetsarbete som Högskoleverkets nationella utvärderingar.

Internationella aktiviteter

Advisory board

Högskoleverkets har sedan 2001 ett *Advisory Board*, en internationell rådgivande grupp som med sin expertkunskap ska granska och bidra till att upprätthålla kvaliteten i Högskoleverkets nationella kvalitetssäkringssystem. Den grupp som tillsattes 2001 avslutade sitt uppdrag 2005, och 1 juni 2006 tillsattes en ny grupp för en period om fem år. Advisory Board möts normalt en gång per år i Stockholm, för samtal med Högskoleverkets ledning och utvärderingsavdelning. Till mötena bjuds även externa gäster in.

Det planerade mötet med Advisory Board 2008 flyttades fram till den 14–16 januari 2009. Mötet, som ägde rum i Stockholm, koncentrerades till utvärderingsavdelningens pågående metodutvecklingsarbete. Samtal fördes bland annat med företrädare för den då nyligen avslutade Autonomiutredningen.⁹

Bolognaprocessen och Högskoleverket

Högskoleverket har under 2008 kontinuerligt arbetat med att vidareutveckla informationen om de förändringar som skett i den svenska utbildnings- och examensstrukturen med anledning av Bolognaprocessen.

Högskoleverket finns representerat i den nationella Bolognaexpertgrupp som på initiativ av Europeiska kommissionen har bildats i de länder som arbetar med Bolognaprocessen. I Sverige koordineras gruppen av Internationella programkontoret. Bolognaexperternas ansvar är att stödja universiteten och högskolornas arbete med Bolognaprocessen och att fungera som experter och rådgivare till dem som är engagerade i arbetet vid svenska universitet och högskolor. Fokus för gruppens arbete har dock varit att skapa forum för dialog och diskussion mer än att komma med färdiga lösningar och svar. Utöver experternas medverkan i olika aktiviteter som lärosätena själva har anordnat, arrangerade Bolognaexpertgruppen under våren 2008 ett antal seminarier, varav ett rörde utbildning på avancerad

9. U 2007:11.

nivå. Det här är några exempel på frågeställningar som diskuterades under seminariedagen: pedagogiska utmaningar relaterat till progression och fördjupning, Högskoleverkets aspekter och kriterier vid prövning av masterexamensrätt samt vilka möjligheter och utmaningar som internationell utbildningssamverkan med gemensamma masterprogram står inför. Övriga seminarier under våren behandlade frågor relaterade till bildning och internationalisering respektive anställningsbarhet och ”generic skills”.

En tid har nu gått sedan den nya utbildnings- och examensstrukturen infördes i Sverige, då frågor om formulering av mål på såväl kurs- som examensnivå var högaktuella. Seminariet som Bolognaexpertgruppen höll under tidig vår 2009 hade fokus på fortsättningen, dvs. bedömning och kvalitetssäkring av formulerade mål. Frågorna belystes ur såväl ett lärarsom ledningsperspektiv. Antalet deltagare var rekordstort med närmare 160 anmälningar.

Inom ramen för Bolognaprocessen antog utbildningsministrar i Europa vid ett möte i Bergen 2005 en europeisk referensram för examina inom högre utbildning. Beslutet resulterade i ett regeringsuppdrag åt Högskoleverket att utarbeta och kontinuerligt uppdatera en nationell referensram för examina enligt den nya examensordningen från 2007. Syftet med referensramen är att beskriva den högre utbildningssektorn i Sverige för olika målgrupper i Sverige och utomlands. I slutet av 2008 publicerade Högskoleverket såväl den svenska som engelska versionen av referensramen. Enligt en rekommendation från Europaparlamentet och Europeiska unionens råd från 2008 ska olika länders nationella referensramar anpassas till en europeisk referensram för kvalifikationer. Referensramen omfattar hela utbildningssystemet – från skola till universitets- och högskoleutbildning. Beslutet har föranlett ett regeringsuppdrag till den nya Yrkeshögskolemyndigheten som bildas 1 juli 2009. Bolognaexpertgruppen arrangerade i april 2009 ett förutsättningslöst rundabordsamtal med representanter för berörda parter inom högre utbildning.

Högskoleverket är den myndighet som utfärdar nationella föreskrifter om vilken information som bilagan till examensbeviset (Diploma Supplement) ska innehålla. Sedan 2008 har Bolognaexpertgruppen ett uppdrag från Europeiska kommissionen att medverka i bedömningen av ansökningar från universitet och högskolor om att få kvalitetsutmärkelserna ”Diploma Supplement label” respektive ”ECTS label”. Utmärkelserna delas ut av Europeiska kommissionen.

Utvärdering av gemensamma nordiska masterprogram

Som medlem i det nordiska nätverket NOQA medverkar Högskoleverket varje år i ett gemensamt projekt tillsammans med övriga nordiska länder. Temat för årets projekt, som stöds av Nordiska ministerrådet, är utvärdering av nordiska masterutbildningar. Målet är att utveckla en metod för gemensam utvärdering.

Utveckling av nordiska masterutbildningar är en prioritet för Nordiska ministerrådet, som 2007 bidrog med sex miljoner danska kronor för utveckling av sex program. Innevarande år fördelas ytterligare sex miljoner danska kronor för motsvarande ändamål.

Genomförandet av en gemensam utvärdering kompliceras framför allt av att alla de fem nordiska länderna tillämpar olika principer och kriterier för utvärdering. Vidare bygger den danska modellen på ackreditering av program och ämnen, vilket ställer särskilda krav. Dessutom skiljer sig lagstiftningen beträffande gemensamma examina ("joint degrees") mellan länderna. Projektet inriktar sig därför också på att ta fram en gemensam metod för utvärdering av högkvalitativa program, som ska kunna ges en nordisk kvalitetsstämpel. En rapport kommer att föreligga i september 2009. Mer information finns på www.noqa.no.